

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО ЖУРНАЛИСТИКА И МАСОВА КОМУНИКАЦИЯ
Том 32, 2025

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”
FACULTY OF JOURNALISM AND MASS COMMUNICATION
Volume 32, 2025

ДЕЗИНФОРМАЦИЯТА КАТО АКТУАЛЕН ОБЩЕСТВЕН
ФЕНОМЕН. ДЕФИНИЦИИ, ОТЛИЧИТЕЛНИ
ХАРАКТЕРИСТИКИ И СВЪРЗАНИ ЯВЛЕНИЯ

ИВАНА ХИТКОВА

*Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Факултет по журналистика и масова комуникация*

ORCID iD: 0009-0005-2532-9018
hitkova@uni-sofia.bg

Ivana Hitkova. DISINFORMATION AS A TOPICAL SOCIETAL
PHENOMENON. DEFINITIONS, IDENTIFYING CHARACTERISTICS AND
RELATED TERMS

Abstract: Disinformation has emerged as a major problem in recent years and tackling it requires a complex approach. The paper provides a theoretical review of several important articles in German and English that appeared after 2016. Notable scholars in the field define the term “fake news” as irrelevant, but there is still a discussion about the specific boundaries between different types of disinformation. The review article aims to systematize and analyze some definitions of the related terms. It identifies the similarities and differences between the phenomena and draws out their distinctive characteristics. The summary provides six key findings and highlights the general directions in which scientific discourse is currently developing. The similarities between the overlapping concepts lie in the fact that all researchers deal with the intentional creation and distribution of false or misleading information for specific purposes, including financial, political, or other. The disinformation is necessarily malicious, harmful to the public interest, and is a threat because it reduces trust in democratic institutions and processes.

Keywords: disinformation, disinforming news, fake news, information disorder, malinformation, misinformation

Увод

През последните години дезинформацията се откри като една от основните заплахи за демократичните общества. Преди да се задълбочим в нейните специфики, е важно да си отговорим на въпроса какво се разбира под дезинформация. Макар в същината си да не е ново явление, тя доби широка популярност поради новия контекст, в който е поставена, а именно контекста на онлайн комуникацията. Още през 2016 г., около избора на Доналд Тръмп за президент на САЩ, в публичното пространство и хуманитаристиката започна усилено разискване на т.нар. „фалшиви новини“. Това понятие обаче се оказва твърде неточно и многозначно – понякога то отправя към сатира на новините, друг път намира място в политическата реч в опити за дискредитиране на идеологически опоненти, а в някои случаи с него се означава преднамерено манипулирана информация, която цели да промени общественото мнение. След оживен дебат беше прието умишленото разпространение на невярна или подвеждаща информация с определен мотив да се нарича *дезинформация*. Именно това институциите и изследователите отчетоха като заплаха за обществен интерес и демократичните процеси. Въпреки че явлението беше експлицитно рамкирано от Европейската комисия, в академичното поле все още съществува дискусия за конкретните граници между отделните проявления на дезинформацията и се появяват различни понятия, с които те биват назовани. Ясните формулировки всъщност са важна предпоставка за решаването на нарастващите кризи, затова и тази статия прави опит да обобщи част от нововъведените в последните години дефиниции на немски и английски език и посоките, в които се развива научният дискурс. Тъй като това е изключително динамично и бързо развиващо се изследователско поле, в статията са подбрани само дефиниции, които представят ясни и точни характеристики на дезинформацията и свързаните с нея феномени.

Изследователски метод

Настоящата статия представлява систематизация на понятията от няколко специално подбрани научни публикации на немски и английски език. Общото в представените изследвания е, че те възникват след ключовата 2016 г. и аргументирано и категорично отхвърлят използването на „фалшиви новини“, като на мястото на този термин предлагат своя алтернатива и

коректна дефиниция на базата на конкретни критерии. Разглеждат се формулировките в документите на Европейската комисия и теоретичната рамка, създадена на английски език от Клеър Уордъл, която е сред експертите, подпомогнали европейските политики за борба с онлайн дезинформацията. Статията обхваща и концепциите на двама от водещите съвременни немски учени от престижния Факултет по социални науки в Манхаймския университет – Матиас Коринг и Фабиан Цимерман. Подбраните източници се занимават с дезинформацията като актуален медиен феномен и със свързаните понятия: фалшиви новини, дезинформиращи новини, неточна информация, злонамерена информация, информационен безпорядък, актуална дезинформация, пропаганда и пр. Методологията на изследването включва работа с документи и сравнителен анализ.

Краткият обзор има за цел да докаже, че учените акцентират върху аналогични явления, макар и да използват различни термини за тях. Задачите включват подбор и обобщаване на дефинициите, използвани на немски и английски език; открояване на приликите и разликите между отделните процеси и техните наименования; извеждане на отличителни белези и критерии.

Дезинформация и основни свързани понятия

Отправна точка в настоящото изследване ще бъдат дефинициите на Европейската комисия. Комисията като изпълнителен орган на Европейския съюз е наднационален авторитет, а присъстващите в официални документи формулировки са основополагащи за бъдещото развитие на политиките и законите, свързани с дезинформацията. В Съобщението на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите „Европейски подход за борба с дезинформацията, разпространявана онлайн“ от 26.04.2018 г.: „под „дезинформация“ се разбира доказуемо невярна или подвеждаща информация, която се създава, представя и разпространява с цел да се извлече икономическа изгода или съзнателно да се въведе в заблуждение обществеността, като последиците от това могат да бъдат в ущърб на обществения интерес“¹. В Съобщението на комисията относно Плана за действие за европейската демокрация от 03.12.2020 г. се разграничават следните свързани понятия: „**Невярна информация**: невярно или подвеждащо съдържание, споделено без наме-

¹ Document 52018DC0236. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Tackling online disinformation: a European Approach. EUR-Lex [online], 2018. Available from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A236%3AFIN>

рение да се нанесат вреди, въпреки че последиците могат да бъдат вредни, например когато хората добросъвестно споделят невярна информация с приятели и членове на семейството; **дезинформация**: невярно или *подвеждащо съдържание, което се разпространява с цел измама или осигуряване на икономическа или политическа изгода и което може да бъде в ущърб на обществен интерес*; **операции за информационно влияние**: координирани усилия от страна на местни или чуждестранни участници за оказване на влияние върху целевата аудитория чрез използване на набор от средства за измама, включително потискане на независими източници на информация в съчетание с дезинформация; **външна намеса в информационното пространство**: често е част от по-широкомащабна хибридна операция и може да бъде определена като принудителни и подвеждащи усилия за нарушаване на свободното формиране и изразяване на политическата воля на отделни лица от страна на чуждестранен държавен участник или негови агенти.²

От двата документа са изведени следните акценти, които ще бъдат в основата на сравнението с останалите дефиниции в настоящото изследване:

1. В дефинициите дезинформацията се разбира като вид информация, тоест вид съдържание. Но всъщност акцентът е върху създаването и разпространението, с други думи върху процесите, свързани с дезинформация, както и влиянието им за цялото общество.

2. Става дума за доказуемо невярна **или** подвеждаща информация. Дори фактологично верни твърдения, поставени в съответния заблуждаващ контекст, също могат да се смятат за неистинни спрямо социалната действителност, което ги прави дезинформиращи.

3. В документите е включена **икономическата/финансовата изгода** от разпространението на невярна или подвеждаща информация.

4. Европейската комисия се фокусира върху дезинформацията, разпространявана онлайн, нарастващото влияние на платформите в медийната екосистема и опитите за регулация и саморегулация на социалните мрежи, които да не застрашават свободата на словото. Споменава се обаче и офлайн дезинформацията и към заплахите за демократичните общества се включват проблемите на традиционните медии и медийните регулатори, нуждата от защита на журналистите и плурализма и необходимостта от прозрачност при финансирането на медиите. В този смисъл дезинформацията освен като вид съдържание може да се мисли и като цялостен комуникационен процес, който включва комуникатор, канал, цел и предварително определени реципиенти.

² Document 52020DC0790. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. On the European Democracy Action Plan. EUR-Lex [online]. 2020. Available from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2020%3A790%3AFIN>

Следващият набор от термини, върху който ще се спре настоящата разработка, включва широко използваните в англоезичната литература “misinformation”, “disinformation” и “malinformation”, които заедно образуват т.нар. „информационен безпорядък“ (“information disorder”)³. На тази концепция се базират множество изследвания в последните години. Тя е дело на Клеър Уордъл – един от 39-те експерти, избрани от Европейската комисия през 2018 г. като част от High-Level Group on Fake News and Online Disinformation. Експертната група подпомага Комисията при създаването на предстоящите политики в областта на фалшивите новини и онлайн дезинформацията.⁴ В края на 2017 г. излиза докладът на Уордъл, изготвен за ЕК в съавторство с известния иранско-канадски блогър и журналист Хосеин Деракшан. В него се отхвърля използването на понятието „фалшиви новини“ и се формира представената по-долу теоретична рамка.⁵ Преди да бъдат разгледани компонентите на информационния безпорядък, се прави уточнението, че в тази статия се употребяват преводите, въведени в Наръчника по журналистика, публикуван през 2020 г. от ЮНЕСКО. Клеър Уордъл е също част от авторския колектив на този труд. Предложените в него преводни понятия заместват широко използваните в българоезичното пространство *мисинформация* и *малинформация*.⁶ От езиковедска гледна точка транслитерираните префикси от английски в тези случаи не носят съществена информация и е препоръчително въвеждането на съответните термини на български език, а именно **неточна информация** и **злонамерена информация**. Представената по-долу схема от Наръчника⁷ (фиг. 1) онагледява компонентите на информационния безпорядък. Авторите дефинират дезинформацията като „лъжлива информация, създадена с умисъл да нане-

³ WARDLE, Claire. Understanding Information disorder. First Draft [online], 22.09.2020 [viewed 21.11.2023]. Available from: <https://firstdraftnews.org/long-form-article/understanding-information-disorder>

⁴ За повече информация вж. Commission appoints members of the High Level Expert Group on Fake news and online disinformation. European Commission [online], 12.01.2018 [viewed 21.11.2023]. Available from: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/commission-appoints-members-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation>

⁵ WARDLE, Claire; DERAKHSHAN, Hossein. Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making. Council of Europe [online], 27.09.2017 [viewed 21.11.2023]. Available from: <https://rm.coe.int/information-disorder-report-2017/1680766412>

⁶ Тази практика се среща в множество медийни публикации, както и в дисертационни трудове. Например: ЮРУКОВА, Мария. Дезинформация онлайн: стратегии за противодействие в ЕС. Докторска дисертация. Bulgarian Portal for Open Science [online], 19.09.2022 [viewed 23.11.2023]. Available from: <https://openras.nacid.bg/api/FilesStorage?key=995785c2-e581-4315-ae94-5f6754232b2e&dbId=1>

⁷ АЙРТЪН, Черилин; ПОЗЕТИ, Джули. Журналистика, „фалшиви новини“ и дезинформация: Наръчник за академична и професионална подготовка по журналистика. София: Фондация „Медии21“ [online], 2021, с. 58 и сл [viewed 23.11.2023]. Available from: <https://www.mtc.government.bg/sites/default/files/naruchnik.pdf>

се вреди на личност, социална група, организация или държава“. От своя страна неточната информация „е лъжлива информация, но човекът, който я разпространява, вярва, че е истина“. Зловредната информация пък „почива върху реални факти, но бива използвана, за да нанесе вреда на личност, предприятие, организация или страна. Може например да е статия, в която неоправдано от гледна точка на обществения интерес се разкрива сексуалната ориентация на някой човек“.⁸ В концепцията на Уордъл и Дерахшан дезинформацията е единствено вид информация, а цялостният процес, унищожаваш авторитета на демократичните институции, е назван „информационен безпорядък“. Отново фокусът не е единствено върху конкретните съобщения, а върху цялостния медиен и обществен контекст, в който те се появяват.

Фиг. 1. Информационен безпорядък⁹

В своя по-ранен доклад Уордъл и Дерахшан описват разликите между трите типа информация, като използват измеренията на *вредата* и *неистинността*. Тоест основополагащите критерии за отграничаването на понятия-

⁸ АЙРТЪН, Черилин; ПОЗЕТИ, Джули. Журналистика, „фалшиви новини“ и дезинформация: Наръчник за академична и професионална подготовка по журналистика. София: Фондация „Медии21“ [online], 2021, с. 58 и сл. [viewed 23.11.2023]. Available from: <https://www.mtc.government.bg/sites/default/files/naruchnik.pdf>

⁹ АЙРТЪН, Черилин; ПОЗЕТИ, Джули. Журналистика, „фалшиви новини“ и дезинформация: Наръчник за академична и професионална подготовка по журналистика. София: Фондация „Медии21“ [online], 2021, с. 58. [viewed 23.11.2023]. Available from: <https://www.mtc.government.bg/sites/default/files/naruchnik.pdf>

та са **намерението да се нанесе вреда и истинността на твърдението**. Така при неточната информация имаме грешна информация, разпространявана без намерение да вреди, при дезинформацията – умишлено разпространена грешна информация с намерение да нанесе вреда, а при злонамерената информация става дума за вярна информация, но контекстуализирана с намерение да навреди.¹⁰ Това в голяма степен съвпада с финалните дефиниции в документите на ЕК, където е добавен като основен и критерият **цел/мотив** за създаване и разпространение на грешната или подвеждаща информация – в първоначалната версия на Уордъл той се появява като експлицитна характеристика на агента.

Уордъл и Деракшан настояват, че е от голямо значение да се изследва всеки отделен елемент на информационния безпорядък: *агент, съобщение/послание и интерпретатор*. При агента (или комуникатора) те поставят следните акценти: вид агент (официален/неофициален); ниво на организация (няма/хлабаво/строго/мрежово); тип мотивация (финансова/политическа/социална/психологическа); ниво на автоматизация (човек/киборг/бот); целева аудитория (членове/социална група/цели общества); намерение за измама (да/не); намерение за нанасяне на вреда (да/не). Съобщението има няколко важни характеристики: продължителност (дългосрочно/краткосрочно/събитийно); точност (подвеждащо/манипулирано/изфабрикувано); легалност (законно/незаконно); вид на измамника (няма/бренд/човек); достигната аудитория (индивид/организация/социална група/цялото общество). При интерпретатора има само две подкатегории, а именно: прочит на съобщението (хегемонистичен/опозиционен/съгласуван) и предприето действие (игнориране/споделяне и подкрепа/споделяне като опозиция)¹¹. По този начин, чрез детайлно разписване на характеристиките на отделните елементи, информационният безпорядък е приравнен към познат модел на комуникация и тази класификация се използва като отправна точка и на много други учени в бъдещи анализи на съдържание по различни теми, свързани с дезинформацията и нейното влияние. Полезно е и това, че Деракшан и Уордъл отделят „три етапа (или фази) на информационния безпорядък: създаване – когато се създава съобщението, (ре)продукция – когато съобщението бива превърнато в медиен продукт, и дистрибуция – когато съобщението

¹⁰ WARDLE, Claire; DERAKHSHAN, Hossein. Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making. Council of Europe [online], 27.09.2017, p. 5 [viewed 21.11.2023]. Available from: <https://rm.coe.int/information-disorder-report-2017/1680766412>

¹¹ WARDLE, Claire; DERAKHSHAN, Hossein. Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making. Council of Europe [online], 27.09.2017, p. 6 [viewed 21.11.2023]. Available from: <https://rm.coe.int/information-disorder-report-2017/1680766412>

се дистрибутира или стане публично“¹². Макар че на практика невинаги е възможно да се изследват отделно трите фази, е добре да се има предвид, че агентът, създал съобщението, често може да е различен от агентите, които го дистрибутират. В края на доклада се разписват множество препоръки към технологичните компании, правителствата, медийните организации, гражданското общество и министерствата, голяма част от които към днешна дата вече се прилагат. В заключението на разгледаната теория става ясно, че независимо дали е умишлено разпространена, или не, всяка една от формите на информационния безпорядък е в ущърб на обществения интерес и подронва авторитета на демократичните институции, следователно е заплаха за демокрацията. Освен това организираниите дезинформационни кампании използват в комбинация различните начини за заблуждаване, което води до необходимостта от комплексни мерки на много нива за справяне с проблема.

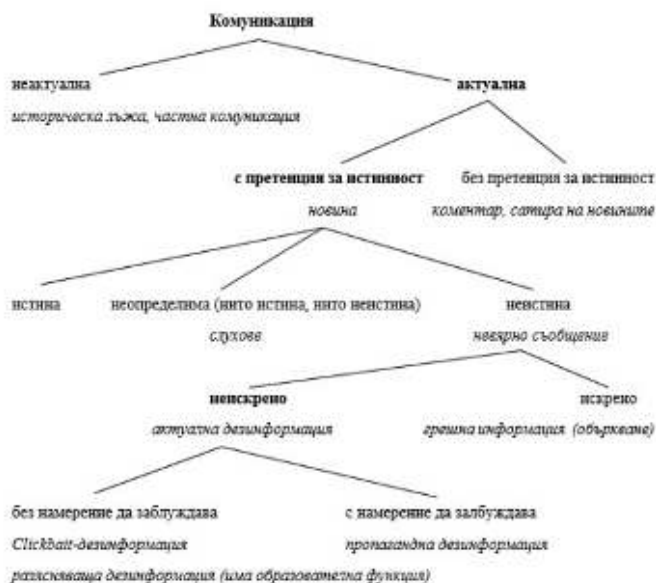
Следващите конкретни отличителни белези на дезинформацията ще бъдат изведени от немскоезичен контекст. Ще използваме понятието „актуална дезинформация“, конструирано от германските учени Матиас Коринг и Фабиан Цимерман в края на 2018 г. Коринг е част от Факултета по социални науки на Манхаймския университет, с множество публикации в престижни списания, сред които M&K (на института „Ханс Бредов“), Journal of Science Communication (JCOM) и др., както и в сборници, монографии и книги. Научните му интереси варират от теория на комуникацията, кризи, политика и публична сфера до доверие и недоверие в медиите и науката. Той се занимава предимно с количествени социални изследвания, а трудовете му имат около 4000 цитирания само в ResearchGate. Матиас Коринг също е изследовател от Манхаймския университет. Преди да заменят „фалшиви новини“ с „актуална дезинформация“, двамата учени правят задълбочен и подробен обзор на научната литература по темата и обобщават, че *„създаването на невярна или потенциално подвеждаща информация се случва умишлено, тоест съзнателно и тази информация е във формата на „истински“ новини.“* След което поставят следните въпроси:

- „1. Винаги ли „фалшивите новини“ са само интернет или онлайн феномен?
2. Винаги ли „фалшивите новини“ са емпирично грешни?
3. Винаги ли „фалшивите новини“ са свързани с намерение за измама?

¹² WARDLE, Claire; DERAKHSHAN, Hossein. Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making. Council of Europe [online], 27.09.2017, p. 6 [viewed 21.11.2023]. Available from: <https://rm.coe.int/information-disorder-report-2017/1680766412>

4. Припознаването на конкретни новини като „фалшиви новини“ гаранция ли е винаги за успешното подвеждане на реципиента?¹³

Чрез тези и други въпроси те конструират термина „актуална дезинформация“. **Актуалната дезинформация** се базира на следните пет критерия: **комуникация, актуалност, претенция за истинност, неистина, неискреност**. Дефиницията на Коринг и Цимерман е следната: „умишлено разпространение (комуникиране) на емпирично невярна информация с претенция за истинност за нов и важен социален факт или събитие“¹⁴. *Учените представят схематично своето хетерогенно понятие* (фиг. 2)¹⁵.

Фиг. 2. Актуална дезинформация¹⁶

¹³ ZIMMERMANN, Fabian; KOHRING, Matthias. „Fake News“ als aktuelle Desinformation. M&K Medien & Kommunikationswissenschaft [online], 2018, vol. 66, no 4, pp. 529-530. DOI: 10.5771/1615-634X-2018-4-526

¹⁴ ZIMMERMANN, Fabian; KOHRING, Matthias. „Fake News“ als aktuelle Desinformation. M&K Medien & Kommunikationswissenschaft [online], 2018, vol. 66, no 4, p. 526. DOI: 10.5771/1615-634X-2018-4-526

¹⁵ ZIMMERMANN, Fabian; KOHRING, Matthias. „Fake News“ als aktuelle Desinformation. M&K Medien & Kommunikationswissenschaft [online], 2018, vol. 66, no 4, p. 531. DOI: 10.5771/1615-634X-2018-4-526

¹⁶ ZIMMERMANN, Fabian; KOHRING, Matthias. „Fake News“ als aktuelle Desinformation. M&K Medien & Kommunikationswissenschaft [online], 2018, vol. 66, no 4, p. 531. DOI: 10.5771/1615-634X-2018-4-526

Актуалната дезинформация на Цимерман и Коринг по дефиниция е процес и в по-късните си мултидисциплинарни изследвания те търсят начини да изследват явлението в неговата цялост. На горепосочените фундаментални въпроси германските изследователи отговарят изчерпателно. Отрича се актуалната дезинформация да е свързана с конкретна разпространителна среда и се казва, че тя „в действителност не е качествено нов феномен на дигиталната ера“¹⁷. Впоследствие обаче те отделят специално внимание и самостоятелни проучвания на актуалната онлайн дезинформация. Според Цимерман и Коринг комуникираната информация при актуалната дезинформация е винаги емпирично невярна. В своята дискусия те допълват, че „актуалната дезинформация съдържа вид неистинно съобщение и то е потенциално заблуждаващо за аудиторията, тъй като съобщената информация не съответства на проверима социална реалност“¹⁸. За тях няма нужда да се разграничава напълно невярна от частично подвеждаща информация, защото грешните импликации в крайна сметка отново съставят неистинна социална реалност. Намерението за измама бива добавено като шести, незадължителен критерий, свързан с актуалната дезинформация – чрез него се отделят пропагандната дезинформация (с намерение да заблуждава) от кликбейт дезинформацията (с финансови мотиви) и разяснителната дезинформация с образователна функция, чиято цел е да повиши вниманието на обществото към злонамерената информация¹⁹. Успешното заблуждаване на аудиторията се смята за несъществено по отношение на дефиницията.

В свои по-нови англоезични изследвания германските учени използват понятието “disinforming news” или “disnews”²⁰, като включват в него пропагандната и кликбейт дезинформацията. То може да се преведе като „**дезинформиращи новини**“. Коринг и Цимерман не смятат дезинформацията за изолиран феномен и се съгласяват с разработките на Бенет и

¹⁷ ZIMMERMANN, Fabian; KOHRING, Matthias. „Fake News“ als aktuelle Desinformation. M&K Medien & Kommunikationswissenschaft [online], 2018, vol. 66, no 4, p. 537. DOI: 10.5771/1615-634X-2018-4-526

¹⁸ ZIMMERMANN, Fabian; KOHRING, Matthias. „Fake News“ als aktuelle Desinformation. M&K Medien & Kommunikationswissenschaft [online], 2018, vol. 66, no 4, p. 534. DOI: 10.5771/1615-634X-2018-4-526

¹⁹ В българския контекст пример за разяснителна дезинформация е експериментът на „Господари на ефира“, в който журналисти създадоха манипулирано видео и го разпространиха в социалните мрежи. Внимание! Вие бяхте тролнати! [video]. Gospodari [online], 21.04.2022 [viewed 23.11.2023]. Available from: <https://gospodari.com/vnimanie-vie-byahte-trolnati-eksperiment>

²⁰ ZIMMERMANN, Fabian; KOHRING, Matthias. Mistrust, Disinforming News, and Vote Choice: A Panel Survey on the Origins and Consequences of Believing Disinformation in the 2017 German Parliamentary Election. Political Communication [online], 2020, vol. 37, no 2, p. 216. DOI: 10.1080/10584609.2019.1686095

Ливингстън – политолози от Вашингтонския университет, които са сред ключовите американски изследователи на съвременните процеси в масовата комуникация. В своята книга от 2020 г., озаглавена *“The Disinformation Age”*, американските учени говорят за *„текущо систематично разединяване и разрушаване на демократичната публичност, целящо дестабилизиране на демократичните институции и процеси (напр. избори)”*²¹. Цимерман и Коринг се занимават както с концепцията на Уордъл за „информационен безпорядък“, така и с формирането се по-късно при Бенет и Ливингстън понятие „дезинформационен ред“ (disinformation order), което включва различни обществени процеси, свързани с разпространението на дезинформация, и следствията от тях. Немските учени акцентират върху алтернативните факти и политиката на постистината и също наблягат върху опасностите за демократичната публичност. Според тях мерките за справяне с дезинформацията се категоризират посредством *следните три аспекта на комуникационния процес*: „(а) производство и разпространение, (б) съдържание и (в) употреба и възприемане“²². По отношение на производството и разпространението се говори за законодателни мерки на национално и наднационално ниво; относно съдържанието се препоръчва проверка на фактите и се обръща внимание на опасността от цензура при регулацията на съдържание; във връзка с рецепцията се поставя акцент на образователните програми и медийната грамотност. Всички гореизброени взаимовръзки съвпадат с разработваните на европейско ниво стратегии, политики и законодателни актове.

Обобщени изводи

Умишлените координирани дезинформационни кампании могат да бъдат допълнени към вече съществуващи анализи, занимаващи се с политическа пропаганда. *„Многобройните разновидности на дезинформацията включват: лъжи от страна на политиците за техните политики и дейности; атаки срещу научните данни по важни въпроси, като изменението на климата; разпространение на различни абсурдни конспиративни теории; измисляне на истории за разпалване на съществуващи социални и политически конфликти. Източниците на тези твърдения са народни представители, лидери на движения, инфлуенсъри, чуждестранни правителства*

²¹ ZIMMERMANN, Fabian; KOHRING, Matthias. Mistrust, Disinforming News, and Vote Choice: A Panel Survey on the Origins and Consequences of Believing Disinformation in the 2017 German Parliamentary Election. Political Communication [online], 2020, vol. 37, no 2, p. 216. DOI: 10.1080/10584609.2019.1686095

²² ZIMMERMANN, Fabian; KOHRING, Matthias. Aktuelle Desinformation – Definition und Einordnung einer gesellschaftlichen Herausforderung. In: Fake News und Desinformation. Baden-Baden: Nomos, 2020, p. 34. DOI: 10.5771/9783748901334-21

и сайтове за политическа информация, които често използват познати журналистически формати за опаковане на пропагандата. Много от тези усилия идват от радикално десни движения, партии и интереси на богати либертарианци, които се противопоставят на широкото и всеобхватно демократично представителство, както и на защитата на обществения интерес от страна на правителството.²³

Бенет и Ливингстън разглеждат в детайли развиването на мрежи за политическо влияние от заинтересовани лица. Дезинформационните кампании са свързани с теми от голям обществен интерес, но целта им е да поляризират общественото мнение, да пораждат конфликти и да дават власт на политици популисти, обслужващи интереси, различни от тези на гражданите. До това заключение стига и докладът на Саманта Брадшоу и Филип Хауърд от 2019 г., наречен „Глобалният дезинформационен ред“, който доказва наличието на организирани дезинформационни кампании в социалните мрежи в над 70 държави, което е увеличение със 150% спрямо предходните две години. „Социалните мрежи, някога двигател на свободата и демокрация, са подложени на все по-внимателна проверка заради ролята им в засилването на дезинформацията.“²⁴ В заключението на доклада се акцентира също върху факта, че „много от проблемите в основата на компютърната пропаганда – поляризацията, недоверието и упадъкът на демокрацията, са съществували много преди социалните мрежи и дори самия интернет.“²⁵

И ако пропагандата като явление се свързва повече с политическия дискурс в авторитарните режими, то актуалната дезинформация може да се припознае като нейна разновидност в демократичните общества. В редица мултидисциплинарни проучвания се застъпва тезата, че дезинформационните кампании целенасочено дискредитират демократичните процеси и институции. Това се потвърждава на глобално ниво от годишния доклад на независимия изследователски институт V-Dem²⁶, ръководен от Стафан Линдберг. Два от измерваните в доклада

²³ BENNETT, Lance; LIVINGSTON, Steven. The Disinformation Age. Cambridge: Cambridge University Press, 2020, p. xv.

²⁴ BRADSHAW, Samantha; HOWARD, Philip N. The Global Disinformation Order: 2019 Global Inventory of Organised Social Media Manipulation. Working Paper. Oxford, UK: Project on Computational Propaganda [online], 2019 [viewed 21.11.2023], p. 21. Available from: <https://demtech.oii.ox.ac.uk/wp-content/uploads/sites/93/2019/09/CyberTroop-Report19.pdf>

²⁵ BRADSHAW, Samantha; HOWARD, Philip N. The Global Disinformation Order: 2019 Global Inventory of Organised Social Media Manipulation. Working Paper. Oxford, UK: Project on Computational Propaganda [online], 2019, p. 21 [viewed 21.11.2023]. Available from: <https://demtech.oii.ox.ac.uk/wp-content/uploads/sites/93/2019/09/CyberTroop-Report19.pdf>

²⁶ The V-Dem Project. Varieties of Democracy [online], 2023. Available from: <https://v-dem.net/about/v-dem-project>

за 2023 г. процеси са правителствената дезинформация и политическата поляризация. „Правителствената дезинформация измерва колко често правителствата и техните агенти използват социални мрежи, за да разпространяват подвеждащи гледни точки или невярна информация в опит да повлияят на населението си, а политическа поляризация измерва степеня, в която обществото е поляризирано на враждуващи и политически лагери, в които политическите различия засягат социалните отношения извън политическите дискусии.“²⁷ Разбира се, не е изненадващ изводът, че „дезинформацията, поляризацията и авторитаризацията се засилват взаимно“²⁸.

От настоящата статия могат да се направят следните обобщени изводи:

1. Дефинициите на дезинформацията в различните източници в голяма степен се припокриват, макар че в някои концепции под „дезинформация“ се разбира видът разпространявана информация, а в други – цялостният процес.

2. На изследваните езици (немски и английски) се въвеждат разнобразни понятия – актуална дезинформация, информационен безпорядък и др., но анализите се занимават с аналогични явления, поставени в контекста на актуалното обществено развитие. Фокус са именно процесите на създаване и дистрибуция, а не конкретните съобщения. Сходствата се изразяват в това, че при всички дефиниции става дума за умишлено разпространение на невярна или подвеждаща информация с определени цели, сред които финансови, политически или други. Дезинформацията, попадаща във фокуса на експертите, е задължително зловредна, в ущърб на обществения интерес. Дори при германските учени наличието на т.нар. „разяснителна дезинформация“ по-скоро подчертава значимостта на останалите злонамерени форми.

3. Сред основните критерии, чрез които експертите дефинират различните форми на дезинформация, са: истинността на твърдението и претенцията за истинност, съчетана с неискреността на комуникатора; намерението да заблуждава; намерението да нанесе вреда или нанасянето на такава без умисъл; целта/мотивът за разпространение. Дезинформацията е своеобразна форма на масова комуникация и се мисли в рамките на вече познати модели.

²⁷ PAPADA, Evie; ALTMAN, David; ANGIOLILLO, Fabio; GASTALDI, Lisa; KÖHLER, Tamara; LUNDSTEDT, Martin; NATSIKA, Natalia; NORD, Marina; SATO, Yuko; WIEBRECHT, Felix; LINDBERG, Staffan I. Defiance in the Face of Autocratization. Democracy Report 2023 [online]. University of Gothenburg: Varieties of Democracy Institute, 2023 [viewed 21.11.2023]. Available from: https://v-dem.net/documents/29/V-dem_democracyreport2023_lowres.pdf

²⁸ PAPADA, Evie; ALTMAN, David; ANGIOLILLO, Fabio; GASTALDI, Lisa; KÖHLER, Tamara; LUNDSTEDT, Martin; NATSIKA, Natalia; NORD, Marina; SATO, Yuko; WIEBRECHT, Felix; LINDBERG, Staffan I. Defiance in the Face of Autocratization. Democracy Report 2023 [online]. University of Gothenburg: Varieties of Democracy Institute, 2023 [viewed 21.11.2023]. Available from: https://v-dem.net/documents/29/V-dem_democracyreport2023_lowres.pdf

4. Дезинформацията не е единствено и само онлайн явление и справянето с нея изисква комплексен, мултидисциплинарен подход. Макар каналите на разпространение да са различни и в комуникационния процес да се включват нови агенти, разпространяването на послания и произведените от тях медийни и обществени ефекти се случва чрез вече познати на хуманитарните науки похвати.

5. Дезинформацията е заплаха, защото намалява доверието в демократичните институции и процеси.

6. Методите за справяне с дезинформация се прилагат координирано на различни обществени нива и включват проверка на фактите, медийна грамотност и регулации на съдържание.

Заклучение

Статията представя само малка част от новосъздадените дефиниции, свързани с дезинформацията като актуален медиен феномен. Подбрани са концепции, които рамкират понятието в контекста на цялостното развитие на демократичните общества и задълбочаващите се кризи. Експертите свързват дезинформацията с множество други социокултурни и политически явления от миналото и настоящето. В последното десетилетие усилено биват изследвани многократно увеличаващите се съвкупности от дезинформиращи новини, повтарящи се наративи, разработени мрежи и координирани комуникационни кампании на национално и наднационално ниво. Нарастването днес на повсеместно дезинформирание онлайн по теми от обществен интерес влияе пряко на политиките и изборите, на гражданското общество и общественото мнение и изобщо на индивидуалните и груповите решения и всички други предпоставки, необходими за функционирането на демократичните институции. Насърчаването на разпознаването и дълбочинното разбиране на фактите, събитията и връзките между тях е в основата на решаването на обществените проблеми. Затова е от изключително значение да изработим ясни и конкретни формулировки на случващите се съвременни процеси, сред които и дезинформацията. Темата с изграждането на коректни дефиниции, наред с приликите, разликите и (не)съответствията между различните понятия изисква още по-обширно самостоятелно изследване.

БИБЛИОГРАФИЯ

АЙРТЪН, Черилин; ПОЗЕТИ, Джули. *Журналистика, „фалшиви новини“ и дезинформация: Наръчник за академична и професионална подготовка по журналистика* [online]. София: Фондация „Медии21“, 2021. Available from: <https://www.mtc.government.bg/sites/default/files/naruchnik.pdf> [23.11.2023] [AYRTAN, Cherilin; POZETI, Dzhuli. *Zhur-*

- nalistika, „falshivi novini“ i dezinformatsia: Narachnik za akademichna i profesionalna podgotovka po zhurnalistika [online]. Sofia: Fondatsia „Medii21“, 2021. Available from: <https://www.mtc.government.bg/sites/default/files/naruchnik.pdf> [23.11.2023]
- Внимание! Вие бяхте тролнати! [video]. *Gospodari* [online], 21.04.2022. Available from: <https://gospodari.com/vnimanie-vie-byahte-trolnati-eksperiment> [23.11.2023] [Vnimanie! Vie byahte trolnati! [video]. *Gospodari* [online], 21.04.2022. Available from: <https://gospodari.com/vnimanie-vie-byahte-trolnati-eksperiment> [23.11.2023]
- ЮРУКОВА, Мария. Дезинформация онлайн: стратегии за противодействие в ЕС. Докторска дисертация. *Bulgarian Portal for Open Science* [online], 19.09.2022. Available from: <https://openras.nacid.bg/api/FilesStorage?key=995785c2-e581-4315-ae94-5f6754232b2e&dbId=1> [23.11.2023] [YURUKOVA, Maria. *Dezinformatsia onlayn: strategii za protivodeystvie v ES*. Doktorska disertatsia. Bulgarian Portal for Open Science [online], 19.09.2022. Available from: <https://openras.nacid.bg/api/FilesStorage?key=995785c2-e581-4315-ae94-5f6754232b2e&dbId=1> [23.11.2023]
- BENNETT, Lance; LIVINGSTON, Steven. *The Disinformation Age*. Cambridge: Cambridge University Press, 2020.
- BRADSHAW, Samantha; HOWARD, Philip N. *The Global Disinformation Order: 2019 Global Inventory of Organised Social Media Manipulation*. Working Paper [online]. Oxford, UK: Project on Computational Propaganda, 2019. Available from: <https://demtech.oii.ox.ac.uk/wp-content/uploads/sites/93/2019/09/CyberTroop-Report19.pdf> [21.11.2023]
- Commission appoints members of the High Level Expert Group on Fake news and online disinformation. *European Commission* [online], 12.01.2018. Available from: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/commission-appoints-members-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation> [21.11.2023]
- Document 52018DC0236. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Tackling online disinformation: a European Approach [online], 2018. Available from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A236%3AFIN>
- Document 52020DC0790. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. On the European Democracy Action Plan [online], 2020. Available from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2020%3A790%3AFIN>
- PAPADA, Evie; ALTMAN, David; ANGIOLILLO, Fabio; GASTALDI, Lisa; KÖHLER, Tamara; LUNDSTEDT, Martin; NATSIKA, Natalia; NORD, Marina; SATO, Yuko; WIEBRECHT, Felix; LINDBERG, Staffan I. *Defiance in the Face of Autocratization. Democracy Report 2023* [online]. University of Gothenburg: Varieties of Democracy Institute, 2023. Available from: https://v-dem.net/documents/29/V-dem_democracyreport2023_lowres.pdf [21.11.2023]
- Varieties of Democracy. The V-Dem Project. *Varieties of Democracy* [online], 2023. Available from: <https://v-dem.net/about/v-dem-project>
- WARDLE, Claire; DERAKHSHAN, Hossein. Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making. *Council of Europe* [online], 27.09.2017. Available from: <https://rm.coe.int/information-disorder-report-2017/1680766412> [21.11.2023]
- WARDLE, Claire. Understanding Information disorder. *First Draft* [online], 22.09.2020. Available from: <https://firstdraftnews.org/long-form-article/understanding-information-disorder> [21.11.2023]
- ZIMMERMANN, Fabian; KOHRING, Matthias. Aktuelle Desinformation – Definition und Einordnung einer gesellschaftlichen Herausforderung. In: *Fake News und Desinformation* [online]. Baden-Baden: Nomos, 2020, pp. 23-41. Available from: <https://doi.org/10.5771/9783748901334-21>
- ZIMMERMANN, Fabian; KOHRING, Matthias. „Fake News“ als aktuelle Desinformation. *M&K Medien & Kommunikationswissenschaft* [online], 2018, Vol. 66, no 4, pp. 526-541. Available from: <http://dx.doi.org/10.5771/1615-634X-2018-4-526>

ZIMMERMANN, Fabian; KOHRING, Matthias. Mistrust, Disinforming News, and Vote Choice: A Panel Survey on the Origins and Consequences of Believing Disinformation in the 2017 German Parliamentary Election. *Political Communication* [online], 2020, vol. 37, no 2, pp. 215-237. DOI: 10.1080/10584609.2019.1686095